

LUTFIY IJODIDA HUSNI TA'LIL**Narzullayeva Muxayyo Iftixor qizi
Mustaqil izlanuvchi**

Annotatsiya: Husni ta'lilga ta'rif, baytlar ostidagi ma'no, badiiy talqin va timsollar, hayotiy holatlar hamda tabiiy hodisalarga asoslangan husni ta'lil, shubhali chiroyli sabab

Kalit so'zlar: Shibhi husni ta'lil, g'ayritabiiy izohlash, go'zal namunalar, husni ta'lil mohiyati, tashxisga asoslangan husni ta'lil

"Husni ta'lil" arabcha "chiroyli dalillash" ma'nosini bildiradi. Adabiy asarlarda tasvirlanayotgan biror hodisaga shoirona biron sabab ko'rsatish san'ati shu nom bilan ataladi. Agar gumon ma'nosida qo'llanilsa, u holda bu xil sabablar "shibhi husni ta'lil", ya'ni "shubhali chiroyli sabab" deb ataladi. Lutfiy ijodidagi

Takror qilur vasfi qading sarv, oning uchun

Ko'p tebranur andoqqi kishilar sabaq ichra

ushbu bayt husni ta'lil namunalaridagi fikrlar qat'iyligi, tabiiy hodisalarning g'ayritabiiy izohi ayni haqiqatdek ta'kidlangani ko'rinib turadi. She'riyatimizdagi husni ta'lil namunalari xilma-xil hayotiy holatlar, tabiiy hodisalarga asoslanadi. Shoirlar ko'pincha samoviy mavjudotlar holati va harakatini g'ayritabiiy izohlash yo'li bilan husni ta'lil san'atiga xos lavhalar chizadilar. Misol uchun, quyosh harakatini shu xil tasvirlash vositasida ko'plab chiroyli baytlar yaratilgan.

Quyosh oydek yuzungning hijlatidin

Qochib to'rtinchi ko'k uzra chiqibtur.

Lutfiy qalamiga mansub bo'lgan

Oy yuzungning hijlatidan gul qizordi, holiyo,

Xanda birla o'tkarur, chun infioli bordirur

baytida gulning qizarib ochilishi hijolatdan yuzi qizorgan va o'zining noqulay ahvolini yashirish uchun zo'rma-zo'raki tabassum qilayotgan odamga qiyoslanib kishini lol qoldiruvchi tasvir chizilgan. Shoirning:

Hayratda qolib pista og'iz ochtiyu qoldi,

Majlisda chu og'zing soridin kechti hikoyat.

Qomatingning qullug'inda yosh edi, ulg'aydi sarv,

Boshi titrar, emdi hijlattin ani ozod qil.

La'lining shirinligin bir kun bitar erdi qalam,

Boshi zonu ostida qoldi chibinlar ilkidin

kabi baytlarida ham pista, sarv, qalam holatlari husni ta'lil uchun asos bo'lgan. Ba'zan husni ta'lil san'ati she'riyatimizdagi an'anaga aylagan badiiy talqinlar, timsollarga asoslanadi. Kitobxon ana shu xil talqin va timsollardan xabardor bo'lganidagina, husni ta'lil mohiyatini anglab yetadi. Chunonchi, Lutfiy g'azalidagi

Og'zing o'lturdi tabassum birla bizni, tonmag'il,

Gar kishi o'lturmasa, ul ne uchun pinhon erur

baytidagi husni ta'lilga diqqat qilaylik: shoir mahbubaga murojaat qilar ekan, "Sening og'zing tabassum qilib bizni o'ldirdi, bundan tonmagin, agar odam o'ldirmasa, nega u yashirib yuribdi?" degan fikrni bayon qiladi. She'riyatimizdagi an'anaviy ifodaga aylangan talqin "ma'shuqa og'zi kichikligidan ko'zga ko'rinmaydi",- degan fikrni nazarda tutgandagina husni ta'lil mazmunini tushunib yetish mumkin. Aks holda, "nega og'iz ko'rinmas ekan, u mahbuba yuzida aniq ko'rinib turadiku",- deb qarajak, husni ta'lil o'z qimmatini yo'qotadi, kitobxon esa uni ilg'ay olmaydi. Lutfiyning:

Zanburi asal og'zi to'la shaxd ekanindin,

Erningni ko'rub, bemaza deb bol to'kubdur

baytidagi husni ta'lil esa tashxisga asoslangan. Zero, shoir: " Asalarining og'zi to'la asal edi, sening labing shirinligini ko'rgach, og'zidagi asalni bemaza deb to'kib tashladi",- tarzida tasvirlar ekan, asalariga odamlar xususiyatini ko'chiradi.

Oyu kun yulduz kibi yerga o'zin solmoq tilar,

Chiqsa xirgahtin biror ul mohi tobonim mening

baytida: "mening oy yuzli go'zalim chodiridan chiqib qolsa, oy bilan kun yulduz kabi yerga tushishga intiladi";-degan mazmun ifodalangan. Ushbu o'rinda shoir yulduzning uchib yer tomon yo'nalishi hodisasiga asoslangan. Husni ta'lil ana shu hodisaga g'ayritabiiy talqin berishdan iboratdir. Go'yoki yulduz ma'shuqani ko'rish uchun osmondan yer tomon uchar emish. Oyu quyosh ham unga ergashib mahbubani tomosho qilish uchun yerga intilarmish. Ko'ramizki, hayotiy hodisa aniq keltirilganligi sababli husni ta'lil kitobxon ongiga, qalbiga yetib borib uning ko'z oldida yulduz uchishi lavhasini jonlantiradi, uni zavqlantiradi, shoir ko'zlagan g'oya ham uning dilidan joy oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. <https://saviya.uz>
2. <https://forum.ziyouz.com>
3. <https://m.facebook.com>